

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРЕДМЕТА КОНТРАБАНДИ
ЗА СТАТЕЮ 201 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ**

В статті проведено кримінально-правову характеристику предмету контрабанди за ст. 201 КК України. З'ясована сутність предметів контрабанди, їх кримінально-правове наповнення та значення для кваліфікації, проведено відмежування від суміжних складів злочину.

Ключові слова: контрабанда, наслідки злочину, переміщення, несплата податків.

В статье проведена уголовно-правовая характеристика предмета контрабанды по ст. 201 УК Украины. Выяснена сущность предметов контрабанды, их уголовно-правовое наполнение и значение для квалификации, проведения отграничения от смежных составов преступления.

Ключевые слова: контрабанда, последствия преступления, перемещения, неуплата налогов.

The article deals with the criminal-legal characterization of the subject of smuggling under Art. 201 of the Criminal Code of Ukraine. The essence of the objects of smuggling, their criminal-law content and values for qualification, the separation from adjacent offenses of a crime are made.

Key words: smuggling, consequences of a crime, movement, nonpayment of taxes.

Вступ. Останнім часом ситуація, що виникла у зовнішньоекономічній сфері діяльності країни, пов'язана із незаконним переміщенням предметів через митний кордон, стає дедалі все більше не контрольованою. Такий стан речей можливо пояснити рядом факторів: недосконалістю системи заходів протидії цьому явищу, корумпованістю митних органів, недосконалістю правової бази.

Зараз гостро стоїть питання про перегляд положень, щодо виключення із предмету ст. 201 КК України товарів, маємо також низку неузгоджених положень щодо інших категорій предмету даного злочину.

Контрабанда завдає шкоди економіці, культурній спадщині, здоров'ю населення і громадській безпеці, сприяє розширенню тіньового сектора економіки. Тому дослідження кримінально-правових характеристик предмета подібного злочину вважаємо актуальним та практично значущим.

Аналіз результатів останніх досліджень. Складність та неординарність цієї проблеми привернула увагу багатьох вчених-правників. Зокрема, питання кримінальної відповідальності та правового аналізу контрабанди за ст. 201 КК України досліджували такі науковці: П.П. Андрушко, О.Ф. Бантишев, Л.В. Багрій-Шахматов, В.М. Володько, В.О. Владимиров, О.О. Дудоров, М.І. Мельник, А.А. Музика, В.О. Навроцький, О.В. Процюк, О.М. Омельчук, В.М. Попович, А.В. Савченко, Л.Ю. Родіна, М.І. Хавронюк.

Постановка завдання. Метою цієї статті є дослідження предмету злочину, передбаченого ст. 201 КК України «Контрабанда» та деяких суміжних складів злочину.

Результати дослідження. Проблематика предмета злочину у науці кримінального права є достатньо дискусійним питанням. Загалом позиції вчених з цієї проблеми можна умовно поділити на три групи. Одні науковці вважають предметом злочину будь-які речі матеріального світу, з певними властивостями яких кримінальний закон пов'язує наявність у діях особи ознак конкретного складу злочину [3]. Деякі автори визнають предмет злочину як речі, певні цінності

матеріального світу, діючи на які, особа посягає на блага, що належать суб'єктам суспільних відносин [4]. Інші криміналісти під предметом злочину розуміють речі або інші предмети зовнішнього світу, а також інтелектуальні цінності, впливаючи на які, винна особа заподіює шкоду охоронюваним законом суспільним відносинам.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» від 15.11.2011 року було внесено суттєві зміни до диспозиції ст. 201 КК України «Контрабанда». Так, з ч. 1 цієї статті вилучено два види предмету контрабанди, а саме товари у великому розмірі та стратегічно важливі сировинні товари, щодо яких законодавством встановлено відповідні правила вивезення за межі України. Крім того, удосконалено редакцію норми щодо історичних цінностей, які відтепер є різновидом культурних цінностей як предмету контрабанди, а також додано такий предмет як частини вогнепальної нарізної зброї.

На цей час до предметів контрабанди відносять: культурні цінності; отруйні, сильнодіючі, вибухові речовини; радіоактивні матеріали; зброю; боєприпаси (крім гладкоствольної мисливської зброї або бойових припасів до неї); частини вогнепальної нарізної зброї; спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації [1]. Водночас законодавець вказує, що всі предмети контрабанди, за винятком культурних цінностей, знаходяться в обмеженому обігу і для переміщення їх через митний кордон, як правило, потрібен спеціальний дозвіл. Це пов'язано насамперед з тим, що їх використання може завдати значної шкоди не тільки життю і здоров'ю людини, а й довкіллю та державі в цілому.

Культурними цінностями, переміщення яких через митний кордон України підпорядковано спеціальним правилам, є предмети, що мають художнє, історичне, етнографічне, наукове значення і призначені до зберігання, відтворення й охорони (наприклад, оригінальні художні твори живопису, графіки й скульптури; предмети музейного значення, знайдені при археологічних розкопках; складові частини і фрагменти архітектурних пам'ятників; унікальні і рідкісні музичні інструменти). Немає сенсу перераховувати всі категорії цих предметів, оскільки вони конкретно визначені ЗУ від 21 вересня 1999 р. № 1068-XIV «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей». Проте навіть таке схематичне окреслення видів (категорій) предметів, що належать до культурних цінностей, свідчить про те, що вони не завжди одночасно є історичними цінностями, у той час як останні є частиною культурних цінностей.

Отруйні речовини – це небезпечні хімічні речовини та сполуки індивідуальні за своїм складом, суміші хімічних речовин та сполук, продукти їх розкладу та розпаду, які за сукупністю притаманних їм властивостей створюють або можуть створити небезпеку для довкілля, тварин та здоров'я людей, що може привести до загибелі об'єктів довкілля, тварин та людей, і які потребують спеціальних методів, умов і засобів поводження з ними.

Радіоактивний матеріал згідно зі ст. 1 ЗУ від 8 лютого 1995 р. № 39/95-ВР «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» – це джерела іонізуючого випромінювання. Докладне тлумачення даного терміна міститься у коментарі до ст. 262 КК, терміна «сильнодіючі речовини» – у ст. 321 КК України.

Поняття вибухових речовин, зброї та боєприпасів розкрито у ППВСУ від 26 квітня 2002 р. № 3 «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами» (зокрема, до вибухових речовин належать порох, динаміт, тротил, нітрогліцерин та інші хімічні речовини, їх сполуки або суміші, здатні вибухнути без доступу кисню).

Відповідно до наказу МВС від 21 серпня 1998 р. № 622 «Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів» вогнепальною зброєю, яка є предметом злочинів, передбачених статтями 262–264, 410 КК України, належать усі види бойової, спортивної, нарізної мисливської зброї як серійно виготовленої, так і саморобної чи переробленої, для проведення пострілу з якої використовується сила тиску газів, що утворюється при згоранні вибухової речовини (пороху або інших спеціальних горючих сумішей).

Гладкоствольна мисливська зброя, тобто зброя, конструкція якої не дозволяє стріляти нарізною кулею, та бойові припаси до неї не є предметом аналізованого злочину.

Щодо частин вогнепальної нарізної зброї, як предмету даного злочину, потрібно зазначити, що чіткого визначення в законодавстві даний термін не містить. Відповідно до п. 8.13. На-

казу МВС України від 21.08.98 № 622 зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 7 жовтня 1998 р. за № 637/3077 «Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів», до основних частин зброї належать будь-які елементи або запасні деталі, спеціально призначені для вогнепальної зброї та необхідні для її функціонування, а саме: ствол, корпус або стовбурна коробка, затвор або барабан, вісь затвору або казенник.

Частинами ж вогнепальної нарізної зброї, на додаток до вищезазначених, слід вважати усі перелічені у супровідній документації (інструкції по використанню, описі) частини, що характеризують окремо взятий зразок зброї.

Спеціальними технічними засобами негласного отримання інформації (Згідно з п. 1.6 Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з розроблення, виготовлення спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації, торгівлі спеціальними технічними засобами для зняття інформації з каналів зв'язку, іншими засобами негласного отримання інформації, затверджених наказом Центрального управління СБУ від 31 січня 2011 р. № 35), є: спеціальні технічні засоби для зняття інформації з каналів зв'язку, інші засоби негласного отримання інформації – це технічні засоби, устаткування, апаратура, прилади, пристрої, апарати та інші вироби, спеціально розроблені, виготовлені, пристосовані для негласного отримання інформації, або технічні засоби, запрограмовані з цією самою метою з використанням спеціального програмного забезпечення.

Такого роду засоби переважно використовуються у процесі оперативно-розшукової, розвідувальної та контррозвідувальної діяльності. До них належать спеціальні технічні засоби для: негласного отримання, реєстрації аудіоінформації; негласного візуального спостереження і фото-, теле- та відеодокументування; негласного отримання, реєстрації інформації з телекомунікаційних мереж; негласного контролю поштових повідомлень і відправлень; негласного обстеження предметів і документів; негласного проникнення у приміщення, транспортні засоби, інші об'єкти, а також негласного обстеження приміщень, транспортних засобів та інших об'єктів; негласного контролю за переміщенням транспортних засобів та інших об'єктів; негласного отримання (зміни, знищення) інформації з технічних засобів її зберігання, обробки та передачі. Спірні питання щодо належності до спеціальних технічних засобів конкретного технічного засобу, який розробляється, виготовляється і реалізується суб'єктом господарювання, вирішуються експертно-технічною комісією СБУ [1].

Як ми бачимо, контрабанда товарів виключена з диспозиції статті 201 КК України і більше не є кримінально-карним діянням, відповідальність за неї переходить у адміністративне правопорушення з накладенням штрафу. Так, за контрабанду замість кримінальної відповідальності були встановлені великі фінансові санкції – штраф у розмірі 100% від вартості виявленого контрабандного товару з його конфіскацією, а також з конфіскацією товарів і транспортних засобів із спеціально виготовлених сховищ, що використовувалися для перевезення. За повторне протягом року вчинення однією і тією ж особою аналогічного порушення розмір штрафу теж подвоюється (200% вартості контрабандних товарів). Конфіскувати транспортні засоби, що використовувалися для переміщення товарів-безпосередніх предметів порушення митних правил через митний кордон України. Треба зазначити, що мова у новій редакції ст. ст. 351, 352 МК України йде про будь-які транспортні засоби (авіаційний, водний, залізничний, автомобільний транспорт), якими перевозився контрабандний товар, навіть про ті, які не є власністю правопорушника (п. 40 ст. 1, ч. 2 ст. 326 МК України) і не містять в собі схованок для приховування в них контрабандних товарів [2].

Останнім часом в пресі та деяких закордонних наукових виданнях певного поширення набуло явище, яке дістало назву «контрабанда людей». У зв'язку з цим постає питання про можливість визнання людини предметом розглядуваного злочину – контрабанди. На нашу думку, словосполучення «контрабанда людей», принаймні на теперішній час, у вітчизняному кримінальному праві виглядає досить недоречно. Ми допускаємо можливість визнання людини у певних правовідносинах предметом посягання [5, с. 42–43]. Це буде цілком вірно при заволодінні людиною, пов'язаному із переміщенням через державний кордон України, яке за певних умов утворює склад злочину, передбачений ст. 149 КК України (торгівля людьми або інша незаконна угода щодо передачі людини) – злочин проти особистої свободи людини. Щодо об'єктивної

сторони ст. 149 КК України, то дійсно в ч. 1 та ч. 3 вказаної статті зазначено «законне чи незаконне переміщення <...> через держаний кордон» та «незаконне вивезення дітей за кордон чи неповернення їх в Україну». Ці дії дійсно передбачають перетинання державного кордону, що в певних випадках робить даний злочин спорідненим із контрабандою (ст. 201 КК України). Але, по-перше, безпосереднім об'єктом злочину, зазначеного в ст. 149 КК України є свобода та (або) особиста недоторканість людини [6, с. 307]. По-друге, предметом злочинного посягання у вищезазначеній статті є людина, а визнавати людину предметом контрабанди (господарського злочину) підстав немає. Відповідно ж об'єкту контрабанди, і зважаючи на різні розділи КК України, в яких розміщені згадувані злочини, про їх збіг мова не йде взагалі. Отже з приводу словосполучення «контрабанда людей» як кримінально-правового явища внесення змін до законодавчої бази нашої країни вважаємо недоречним та передчасним.

Розглянемо також питання кримінальної відповідальності за «Незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів» такі дії передбачена ст. 204 КК України. В нашому дослідженні цей склад злочину буде цікавим тому, що переміщення предметів цього злочину через митний кордон утворює адміністративно карану контрабанду.

В ч. 1 даної статті мова йде про незаконне придбання з метою збуту або зберігання з цією метою, а також збут чи транспортування з метою збуту незаконно виготовлених алкогольних напоїв, тютюнових виробів або інших підакцизних товарів. В ч. 2 – про незаконне виготовлення алкогольних напоїв, тютюнових виробів або інших підакцизних товарів, шляхом відкриття підпільних цехів або з використанням обладнання, що забезпечує масове виробництво таких товарів, або вчинене особою, яка раніше була засуджена за цією статтею. В ч. 3 – про незаконне виготовлення товарів, зазначених у частинах першій або другій цієї статті, з недоброякісної сировини (матеріалів), що становлять загрозу для життя і здоров'я людей, а так само незаконний збут таких товарів, що призводить до отруєння людей чи інших тяжких наслідків.

Передбачений ст. 204 КК злочин слід розглядати як спеціальний вид зайняття забороненими видами господарської діяльності.

Основним безпосереднім об'єктом цього злочину слід вважати господарські відносини у сфері обігу підакцизних товарів. Додатковими можуть бути відносини у сфері оподаткування, власність, засади добросовісної конкуренції, а в разі вчинення злочину, передбаченого ч. 3 ст. 204 КК, – життя та здоров'я громадян.

Обов'язковою ознакою злочину є предмет злочину – підакцизні товари. Відповідно до п. 1 ст. 215 ПК це: спирт етиловий та інші спиртові дистиляти, алкогольні напої, пиво; тютюнові вироби, тютюн та промислові замінники тютюну; нафтопродукти, скраплений газ; автомобілі легкові, кузови до них, причепи та напівпричепи, мотоцикли, тобто товари, до ціни яких згідно з чинним законодавством включається акцизний збір.

Введений в 2015 р. п'ятивідсотковий збір з роздрібного обороту підакцизних товарів, або так званий роздрібний акциз, був покликаний, враховуючи тенденції по децентралізації, надати регіонам певну фінансову самостійність.

Однак введення даного податку відразу ж обернулося величезними проблемами, як фінансовими, так і кримінально-правовими. Ринок нафтопродуктів, який повинен був формувати до 80% «регіональних» надходжень, почав динамічно переходити в «тінь», торгівля повз каси знову стала повсякденним явищем. В результаті недоїмка регіональних бюджетів в 2016 р. очікується на рівні 2 млрд грн. За реформу «роздрібного» акцизу сьогодні ратують всі: Державна фіскальна служба, профільний парламентський комітет, Асоціація міст України, Антимонопольний комітет, об'єднання нафто- і газотрейдерів.

Розміри лиха особливо добре видно в столиці нашої держави, де в 2015–2016 рр. буквально на кожному кроці спочатку з'явилися нелегальні газозаправні пункти, а останнім часом – точки з відпуску дизельного палива. Відмінною рисою більшості таких об'єктів є відсутність власне касового апарату. Там же, де чеки начебто видають, виникають великі сумніви в їх достовірності [7].

Зазначимо, що адміністративна відповідальність тільки стимулює незаконне переправлення товарів через кордон, Україна фактично готує транснаціональні злочинні угруповання, які зорганізувалися довкола цього прибуткового «бізнесу».

Як показала практика, контрабанда товарів, не заборонених до обігу, як правило, відбувається з метою ухилення від сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів (ввізних мит, ПДВ, акцизу). Такі дії підлягають кваліфікації за сукупністю правопорушень: і як контрабанда, і одночасно як ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), згідно ст. 212 КК України. Саме на це звертається увага в п. 11 постанови Пленуму Верховного Суду України від

03.06.2005 року № 8 «Про судову практику в справах про контрабанду та порушення митних правил». Таким чином, особа, що вчиняє «товарну» контрабанду, навіть попри відсутність такого предмету у ст. 201 КК України, не зможе уникнути неприємних наслідків у вигляді кримінального провадження, але в цьому разі вона буде притягнута до кримінальної відповідальності не по ст. 201, а лише по ст. 212 КК України.

На жаль, адмінпротоколами й символічними штрафами побороти контрабанду, яку ввозять різні верстви населення – нереально.

Повернення кримінальної відповідальності за контрабанду підакцизних товарів, як це є, наприклад, у Євросоюзі, суттєво знизить нелегальну торгівлю спиртом та сигаретами.

Постійні звернення до контролюючих органів, свідчать про масштаби вчинення цього злочину, а Держприкордонна служба фіксує значну кількість злочинних груп різної «контрабандної спрямованості». Згідно з різними даними, зокрема ЗМІ, щомісяця державний бюджет України через контрабанду втрачає понад 100 мільйонів доларів. Ці кошти осідають у кишенях усіх причетних до процесу налагодження і здійснення незаконних торговельних обороток через держкордон. Водночас злочинці для переправлення контрабанди за кордон використовують різноманітні розробки та схеми.

За даними Держприкордонної служби основним продуктом нелегального експорту є сигарети. Ввозять найдешевші до Німеччини й Італії. Прибутковість зашкалює. Наприклад, фура сигарет, яка виїжджає з України і прибуває до Італії, приносить прибуток 470 тисяч євро.

Ситуація не безнадійна й кроки вирішення даної проблеми знаходяться в правовому полі. Так, наприклад, в Верховній Раді України зареєстровано законопроекти щодо повернення кримінальної відповідальності за контрабанду підакцизних товарів – мінімум 2–3 роки тюремного ув'язнення. Зокрема три законопроекти: № 3254 «Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо криміналізації контрабанди алкогольних напоїв, тютюнових виробів»; № 2840 «Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо криміналізації контрабанди підакцизних і контрафактних товарів (продукції) у великих розмірах»; № 4327 «Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за правопорушення у сфері виробництва та обігу тютюнових виробів».

Дані законопроекти розроблені з метою припинення контрабанди етилового спирту. Про її масштаби свідчать постійні звернення до контролюючих органів. Вважаємо, що зміни позитивно позначаться на вирішенні проблеми.

За умов економічної кризи незаконне переміщення тютюнових виробів через митний кордон має всі ознаки добре організованої міжнародної злочинної діяльності. Введення кримінальної відповідальності за контрабанду тютюнових виробів у великих і особливо великих розмірах в поєднанні з іншими заходами протидії тіншовому обігу дозволить істотно знизити кількість правопорушень і скоротити обсяги нелегальної торгівлі тютюновими виробами в Україні.

Скасування кримінальної відповідальності за переміщення певних предметів не знімає кримінальної відповідальності за ухилення від сплати податків, зборів (інших обов'язкових платежів), з метою чого, як правило, контрабанда і вчиняється.

Висновки. Таким чином, доходимо висновку, що потрібно відновити кримінальну відповідальність за контрабанду товарів та повернути в диспозицію статті даний предмет. Таким чином правоохоронці зможуть притягати до кримінальної відповідальності осіб, що вчиняють незаконне переміщення товарів і тим самим, чинити профілактику злочинності в цій сфері, а також частково запобігти заподіяння значної шкоди зовнішньоекономічній діяльності України [8].

Список використаних джерел:

1. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Гришук, А.В. Савченко та ін. / за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернєя; НАВС. К.: Юрінком Інтер, 2018. 1064 с.
2. Митний кодекс України: офіц. текст К.: Ін Юре, 2015. 38–39 с.
3. Кримінальне право України: Загальна частина: підруч. для студ. вищ. навч. закл. освіти / М.І. Бажанов, В.Я. Тацій, В.В. Сташис, І.О. Зінченко та ін. / за ред. професорів М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. К.: Юрінком Інтер; Х.: Право, 2012. 93 с.
4. Матишевський П.С. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник для студ. юрид. вузів і фак. К.: 2014. 104 с.
5. Кримінальне право України: Загальна та особлива частини: навчальний посібник / Т.О. Гончар, Є.Л. Стрельцов, А.О. Чуваков. Х.: Одиссей 2013.197 с.

5. Тацій В.Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве. Харьков: Вища школа, 1988. 198 с.

6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Гришук, А.В. Савченко та ін. / за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея; НАВС. К.: Юрінком Інтер, 2016. 1064 с.

7. Процюк О.В. Кримінальна відповідальність за незаконний збут підакцизних товарів. Кримінально-правові та кримінологічні аспекти протидії злочинності: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. 25 лист. 2016 р. Одеса: ОДУВС, 2016. С. 148–150.

8. Пилипчук О.С. Контрабанда як фактор детермінації економіки України. Актуальні проблеми кримінального права (пам'яті професора П.П. Михайленка): матеріали VII міжвуз. наук.-теорет. конф. (Київ, 18 листоп. 2016 р.) / В.В. Черней, С.Д. Гусарєв, С.С. Чернявський та ін. К.: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 187–189.